

BRANISLAV KOJIĆ - SELO U PROSTORU, PROSTOR U SELU

Branislav Kojić – Village in the Space, Space in the Village

Beograd, 16-17. oktobar 2017.

Geografski institut „Jovan Cvijić“ SANU organizovao je naučnu konferenciju pod nazivom *Branislav Kojić: selo u prostoru, prostor u selu*, koja je održana 16. i 17. oktobra 2017. godine u prostorijama Galerije nauke i tehnike Srpske akademije nauka i umetnosti. Konferencija predstavlja deo aktivnosti na projektu *Promocija narodnog graditeljstva – Branislav Kojić: selo u prostoru, prostor u selu*, u okviru kog je priređena i izložba posvećena stvaralaštvu akademika Kojića u oblasti proučavanja sela. Izložba i naučna konferencija su realizovane uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije. Konferencija je uvrštena u XIII memorijalni ciklus predavanja „Akademik Aleksandar Despić“.

Cilj ove naučne konferencije odnosio se na približavanje i verno prikazivanje naučnoistraživačkog i stručnog rada Branislava Kojića i njegovog uticaja na razvoj doktrina u sferi istraživanja sela, ruralnih prostora i njihovog prostornog uređenja, kao i isticanje interdisciplinarnog aspekta recentnog proučavanja sela. Konferencija je konceptijski bila podeljena u dve sesije i organizovana u dva dana. Učestvovalo je 16 predavača iz 12 različitih naučnoistraživačkih i obrazovnih institucija, a sažeci njihovih izlaganja objavljeni su u Katalogu izložbe. Time je istaknuta interdisciplinarnost, interinstitucionalna saradnja i sistematičnost, koji su obeležili delo i lik Branislava Kojića.

Prvi dan konferencije obeležen je, konkretno, delom akademika Kojića, *profesora, arhitekta, ruraliste, urbaniste, zaštitnika narodnog graditeljstva, ruralnog i regionalnog planera*. Njegova svestrana angažovanost i posvećenost naučnom radu i selu prikazana je kroz učešće osam predavača, različitih vokacija, koji su predstavljali institucije sa kojima je Kojić saradivao ili u kojima je bio angažovan, kao i predavači u čijem je istraživačkom fokusu selo i koji se oslanjaju na Kojićeve rezultate i dostignuća u ovoj oblasti. Branislav Kojić je posmatrao selo u širem društvenom, institucionalnom i prostornom kontekstu, sa jasnom putanjom evolucije naučne misli koja se kretala od forme ka celini, od lokalnog ka regionalnom i nacionalnom, odnosno od arhitektonskog ka planerskom i, na kraju, interdisciplinarnom pristupu. U skladu sa tim je organizovana sesija prvog da-

na, gde je svakom aspektu njegovog angažovanja i profesionalne orijentacije posvećen određeni segment izlaganja predavača.

U cilju približavanja Kojićevog sveukupnog opusa i načina sagledavanja ruralne problematike, jedan od autora izložbe i organizatora konferencije je predstavio razvojni put naučnoistraživačke misli o selu u radovima ovog znamenitog naučnika. Naglasak je stavljen na sistemski pristup, interdisciplinarnost, odnosno saradnju sa institucijama iz drugih naučnih oblasti, i uvažavanje prostornog aspekta pri proučavanju naselja, što je proželo, kao lajt motiv, sva predavanja sesije. Sistematičnu, istrajnu i svestranu stranu njegove ličnosti dočarao je jedan od njegovih studenata, arhitekta *Branko Bojović*. On je doneo subjektivnu notu viđenja lika Branislava Kojića sa karakteristikama gospodstva srpskog domaćina, dostojanstvenog i uzdržanog, obojenog heroizmom kroz borbu protiv socijalne marginalizacije seljaštva i sagledavanje realnih problema sela. Predstavio ga je kao „jednog od najvećih profesora u periodu najintenzivnijeg razvoja Arhitektonskog fakulteta“, čijom zaslugom i pragmatičnošću su osnovane poslediplomske studije u oblasti urbanizma na Arhitektonskom fakultetu. Kroz predavanje muzejskog savetnika *Snežane Toševe*, prikazana je zaostavština Branislava Kojića koja se čuva u Muzeju nauke i tehnike u Beogradu. Predmeti su pažljivo sakupljeni, sačuvani i klasifikovani, na način kako ih je i sam Kojić organizovao, i danas predstavljaju jednu od najpotpunije sačuvanih zaostavština u zemlji, putem koje njegovo delo i dalje može da živi.

Doprinose Branislava Kojića na polju zaštite narodnog graditeljstva i nasleđa, seoske arhitekture, naselja i planiranja istakli su predstavnici iz različitih institucija (Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Akademija lepih umetnosti, Etnografski muzej, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu i Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije) i doveli ih u vezu sa savremenim istraživanjima na tom polju. Prezentirana su nekadašnja i savremena istraživanja o vernakularnoj arhitekturi, sa posebnim osvrtom na rad akademika Kojića i njegove doprinose razvoju i očuvanju folklorne arhitekture u Srbiji. Sledbenici akademika Kojića su prikazali stanje tradicionalnog srpskog sela i rurizma i moguće pravce njegovog razvoja u budućnosti sa arhitektonskog aspekta. Istaknuta je naročito njegova uloga u formiranju, a kasnije transformisanju i osamostaljivanju Instituta za arhitekturu i urbanizam Srbije, kao institucije pod čijim okriljem se legitimno mogla organizovati naučnoistraživačka delatnost i stručna aktivnost koja objedinjuje aktivnosti u domenu arhitekture, urbanizma i prostornog planiranja. Nekoliko izlagača ukazalo je na Kojićevu istrajnu borbu za struku i brigu za selo. Sa rečima hvale je pomenut futuristički pristup koji je Kojić koristio, što je bilo netipično u turbulentnom vremenu u kojem je delovao, kao i prilikama u datim ekonomskim i poli-

tičkim okolnostima koje je koristio radi implementacije svojih naprednih ideja i načela.

Na njegovu svestranost ukazuje oslanjanje na rezultate antropogeografskih, cvijićevskih istraživanja, na šta su se osvrnuli predavači različitih vokacija, geograf *Dragutin Tošić* i etnolog *Miloš Matić*. Time je ukazano na vezu između urbanizma i antropogeografije, koju je Kojić u svojim radovima poštovao, a kao takve, kvantitativnim pristupom dopunjene, koristio za približavanje urbanizma i geografije. Posebno je podvučeno da je „Cvijićev društveni determinizam“, kako navodi Tošić, Kojić naročito pratio i primenjivao u koncipiranju gnoseoloških osnova za savremena istraživanja seoskih naselja. Izlaganjem predavača u ovoj sesiji osvedočen je trag koji je ostavilo delo Branislava Kojića u različitim naučnim doktrinama koje se bave ruralnom problematikom.

Drugi dan naučne konferencije bio je posvećen istraživanju sela, kao pojma kompleksnog karaktera, čije sagledavanje i izučavanje iziskuje metode i pristupe različitih naučnih disciplina. Cilj ovog drugog segmenta naučne konferencije odnosio se na isticanje analogije između naučnog pristupa i dostignuća u radovima akademika Kojića i izučavanja sela u savremenim okolnostima. Akcenat je svakako bio na ukazivanju značaja interdisciplinarnog pristupa u istraživanju sela usled činjenice da se kod nas u naučnim krugovima selo i ruralni prostori tretiraju i izučavaju uglavnom fragmentirano, kao i da su dosadašnje politike, koje sadrže ovu ruralnu prostornu i problemsku instancu, mahom sektorski orijentisane. U Srbiji je već dugo izražena želja za okretanjem ka razvoju ruralnog prostora, izrečena kroz političko-ideološke floskule u kojima se selo prepoznaje kao najveći potencijal za razvoj naše „ruralne“ zemlje. No, te ruralne aspiracije su u naučno-stručnoj javnosti veoma podeljene, krećući se od pesimističkih prognoza sa produžetkom negativnih trendova ekonomske, socijalne i demografske prirode, preko „lamentiranja“ nad neostvarenim šansama za razvoj sela, pa do optimističnih očekivanja i progresivističkog pristupa koji se ponegde graniči sa ideologijom. Uprkos različitim stanovištima i pristupima u naučnim disciplinama koje se tiču ruralne problematike, evidentno je da je ruralni prostor i selo decenijski aktuelna tema u Srbiji.

Branislav Kojić, kao ruralista reformista i vizionar, zalagao se za uspostavljanje jedinstvene nauke koja bi se bavila ruralnim pitanjima. Kako to još uvek u Srbiji nije ostvareno, tema drugog dana konferencije određena je sa ciljem uspostavljanja saradnje, preplitanja problemskih pitanja o ovoj oblasti i prožimanju nauka koje se bave selom. Učestvovalo je osam predavača iz različitih naučnih sfera i institucija (Odbor za proučavanje sela SANU, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Institut društvenih nauka, Geografski

fakultet Univerziteta u Beogradu, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Geografski institut „Jovan Cvijić“ SANU, Akademija arhitekture Srbije) u čijem istraživačkom opusu se nalaze ruralni prostor i selo. Predstavljani su razni segmenti ruralne problematike, od demografskog, geomorfološkog, agroekološkog, urbanističkog, planerskog i sociološkog.

Seriya predavanja drugog dana konferencije je započeta diskusijom *Milovana Mitrovića*, predstavnika Odbora za selo SANU, o interdisciplinarnom pristupu u izučavanju sela, prikazu dokle se došlo i subjektivističkim naučnim preferencijama istraživača ruralnih prostora. Kritikovao je sistem u kojem je organizovano naučno i stručno delovanje istraživača u domenu sela, koji se svodi na objavljivanje monografskih studija sela i seoskih područja, dok je sistemska podrška izostala, a naučna javnost po ovom pitanju manje aktivna. U okolnostima kada su mere politika koje se bave ruralnim i agrarnim razvojem Srbije nekoherentne, diskontinuirane, kompleksne i intendantske, politička situacija i društveno-ekonomske relacije reflektovane su i u naučnoj sferi. Isti autor kritikuje stav da je Kojić bio revolucionar u oblasti ruralnih istraživanja, ali da svojim radom jeste pokrenuo niz reformskih pitanja u pogledu razvoja sela, koja su još uvek aktuelna u savremenim izučavanjima.

Predavanja u nastavku sesije odvijala su se u okviru delovanja posebnih naučnih disciplina predavača. Prezentiran je razvoj sela kroz prizmu agroekonomske nauke i ruralne ekonomije, kao i uopšte niz izazova sa kojima se suočavaju ruralne sredine. Pažnja se preusmerila na zaštitu kulturnog nasleđa, pre svega etnoloških spomenika kulture i narodnog graditeljstva, sa kritičkim stavom prema nacionalnim merama za zaštitu ovog oblika arhitekture i odjekom za ovu vrstu problema. Predstavljani su i demografski trendovi, poražavajući za ruralna naselja, i perspektive na ruralnom prostoru Srbije, koji imaju, kako ističe demograf *Vladimir Nikitović*, direktne implikacije na organizaciju mreže ruralnih naselja i pružaju odgovore na aktuelna pitanja „racionalizacije mreže naselja i gašenja sela, kao kvazidemografskih problema“. U nekim segmentima predavanja osetilo se preplitanje po osnovu određenih pitanja. Agroekonomista *Natalija Bogdanov* ukazala je na nedostatke istraživanja društvenih nauka koje bi mogle da pruže bolju predstavu o perspektivi ruralnog prostora, odnoseći se konkretno na nisku relevantnost rezultata ovih nauka za političke odluke i nedostatak baza i izučavanja važnih obeležja ruralnih sredina i domaćinstava. Činjenica je da je u demografiji i društvenoj geografiji ova oblast prilično marginalizovana, te bi detaljnije analize svakako bile neophodne kako bi došlo do napretka u ovoj oblasti. Problematika napuštanja seoskih naselja, pored demografskog stanovišta, izučavana je kroz geomorfološko osmatranje prostora, od strane geomorfologa Marka V. Miloševića, gde su izvedene konstatacije i utvrđene veze između geomorfološke izolovanosti

naselja i smanjenja broja stanovnika. Ovim različitim pristupima istoj temi ukazano je na neophodnu simbiozu društvene i fizičke geografije, sagledavanje iz različitih uglova koje vodi kompleksnom, sveobuhvatnom pristupu u kojem se jasno ne mogu odvojiti društveni i prirodni činioci, jer su njihove posledice i uticaji na ruralnom prostoru prožeti. Jedino posmatran u celini, sa svim svojim dimenzijama, ruralni prostor i selo mogu se adekvatno tretirati i razvijati. Nadalje, prikazano je selo u planerskom, legislativnom i sociološkom okviru. Diskutovalo se o podršci i ingerencijama različitih institucija u ruralnim istraživanjima, kao i o aktuelnim problemima koji kreiraju savremenu sliku ruralne Srbije. Zaključeno je da se perspektive budućeg razvoja oslanjaju na transformaciju mreže naselja Srbije, razvoj seoskih regiona, neophodnu agrarnu reformu i dr., kao aktuelnih problema na ruralnom prostoru, uz saglasan stav da je formiranje interdisciplinarnih timova pri bavljenju ovim kompleksnim ruralnim pitanjima neophodno.

Konferencija je koncipirana tako da su u okviru jednog dana izdvojena po dva bloka predavanja, nakon kojih se vodila aktivna diskusija, iznosila subjektivna mišljenja i profesionalna stanovišta. Iskazane su simpatije povodom osvetljavanja dela ovog eminentnog stvaraoca, akademika Brani-slava Kojića, i težnja za sličnim interdisciplinarnim okupljanjem oko jedne teme.

*Marija Drobňaković,
Aleksandra Spalević*